

ז'אק קתמור, מקרה גבר

יום שני 17 באוגוסט 2009 02:54 מאת: תהל פרוש

החברה הישראלית של שנות ה-70 התקשתה לקבל את יצירתם של חברי קבוצת האמנות "העין השלישית". האם יצליח האמן אורי דרומר להקים לתחייה את משנתם החתרנית של ז'אק קתמור וחבריו?

קתמור בצילומי "מקרה אשה"

שלוש שנים לאחר צאת הסרט "מקרה אשה" לאקרנים, שסימן את ז'אק קתמור כיוצר מקורי ומסקרן, התאספה הבוהמה המקומית ב"בית האמנים" ברחוב אלחריזי בתל אביב של 1972 כדי לצפות בפרויקט החדש שלו. נשים יפהפיות, ביניהן אשתו, נכנסו לאולם כשהן אינן לובשות דבר מלבד אברי מין גבריים מפלסטיק. את חלל התצוגה מילאו אביזרים שהושאלו מחנות מין תמורת פרסום, תאורה פסיכדלית שטפה את החדר ומפל כבד של גיטרות ותופים החריש את האוזניים. הקהל הגיב בתערובת של זעזוע וגיחוך.

בימים אלה מתבצעת לראשונה מלאכת איסוף ותיעוד של הארכיון האישי של קתמור ושל קבוצתו "העין השלישית". קתמור, גבר גבה קומה, שערו שחור ופרוע, עיניו כהות ועל פניו זקן, ניסה לעשות ב"בית האמנים" התל-אביבי את מה שעשה עוד קודם לכן בקיבוצים שונים ברחבי הארץ, מאז החל בגיבוש הקבוצה שלו ב-1969: לנער את הישראלים משאננותם, להרחיק אותם משלשלות השגרה הבורגנית.

כשהסתיים המיצג - כפי שוודאי היה מקוטלג כיום - חזרו קתמור וקבוצתו לשוטט בין קיבוצים וליצור עוד סרטים ניסיוניים, תערוכות פרובוקטיביות, עיתוני אמנות ומיצבים. מנותקים מהישראליות, ביקשו הוא וחבריו להציע לישראל גרסה מקומית של עידן ילדי הפרחים האופטימי - עידן שבאותה עת כבר עבר בסן פרנסיסקו לשלבי גסיסה. קתמור ניסה להנהיג בארץ חיי קומונה ויצירה, אהבה חופשית ושחרור תודעתי, אבל החברה הישראלית ראתה בו קוריוז, ועם פרוץ מלחמת יום כיפור נפוצו חברי הקבוצה בעולם.

קבוצת "העין השלישית" בקפה כסית, אפריל 1972. מימין: דפנה ערוד, דוד גרינברג, מיכאל רורברג, גידי לוי וז'אק קתמור (תצלום: צחי אוסטרובסקי)

במשך השנים, כל המאמצים לרכז ולהציג את עבודותיהם של קתמור וחברי "העין השלישית" נדחו. ב-2001, לאחר מותו של קתמור, החליט האמן והמוסיקאי אורי דרומר לגאול את "העין השלישית" מתהום השכחה הישראלית. "המטרה שלי היא לנקות את השם של קתמור", מסביר דרומר, "הוא היה אדם מוכשר והוא הלך לאיבוד".

דרומר ניהל שיחות ארוכות עם אלמנתו של קתמור, אן טוכמאייר, עד מותה ב-2004. היא התירה לו להשתמש בעזבונו, הכולל עשרת יצירות של קתמור שמעולם לא הוצגו, מאות תצלומים שצילם, יומנים שכתב בצרפתית בשנים 1958-1969, דפים מצהיבים ובהם ציורים ורישומים. דרומר גם ריכז את הסרטים שנוצרו על ידי הקבוצה - אלה ששרדו את הזמן - ובימים אלה הוא מנהל מגעים עם חללי תצוגה שונים במטרה להציג תערוכה ראשונה מיצירות "העין השלישית", שצפויה לעלות בשנה הבאה.

זכרונות מהזחל"ם

כיצד קרה שקתמור, שכונה על ידי חברי קבוצתו "מלך", "מכשף", "נביא שחור" ו"החליין מהמליך", נותר עוף זר בארץ, ומדוע ספגה קבוצתו "העין השלישית" בעיקר גיחוך וזלזול? כדי לענות על השאלות הללו מוטב לחזור אחורה, אל חייו המוקדמים. הוא נולד בקהיר ב-1938 בשם ז'אק מורי למשפחה יהודית אמידה, שלא חשה קשורה לתרבות הערבית שהקיפה אותה. ז'אק ואחיו הצעיר סמי (שחי היום בפאריס) נשלחו לבתי ספר צרפתיים ולמדו לטינית. בגיל 18 הוא עזב את הבית ונסע ללמוד אמנות ב-beaux arts בפאריס. כרבים בתקופתו, הוא הצטרף לחוגים אנרכיסטיים-קומוניסטיים מקומיים והושפע בעיקר מהאמנות הסוריאליסטית.

קתמור לא רווה נחת מלימודי האמנות, וסבר שהם ממוסחרים ומיועדים לקשט את קירותיהם של עשירים. לדברי המעצב הגרפי והאמן אורי כוגן, שהכיר את קתמור בצילומי "מקרה אשה" ומתגורר היום במערב קנדה, קתמור האמין כבר אז כי הגלריות והמוזיאונים הם בתי הקברות של האמנות, וכי מקומה של האמנות ברחוב.

ב-1960 החליט קתמור, שהוקסם מזרם הציונות, לעזוב את אירופה לטובת ישראל. דרומר מספר כי עם הגעתו לנמל חיפה, ירד קתמור מהאונייה ונסע מיד לתל אביב "לחפש את האמנים". מהר מאוד התחבר אליהם, צייר עמם ואף הציג בתערוכות של קבוצת "עשר פלוס". הוא פגש בהלית ישורון והתחתן אתה, ואף התגייס לצבא. חבר "העין השלישית", צלם הקולנוע אמנון סלומון, פגש בו ב-1965, כששירתו יחד בגדוד תותחנים. "ישבנו בזחל"ם פיקוד, היינו אלה שמודדים טווחים במפות ומדווחים 100 מטר ימינה או שמאלה", אומר סלומון.

קתמור. את התחושה שהוא אבוד חלק רק עם אשתו

קתמור מצא שפה משותפת עם סלומון, שבאותה תקופה צילם את "יומני גבע". "הוא רצה לעשות תערוכת ציור בנושא ארוס-תנטוס והמפגש אתי העלה בו את הרעיון להוסיף קטעי צילום, מה שמכונה היום 'וידאו ארט'", אומר סלומון. "מכיוון שהייתי צלם חדשות היה לי מפתח למחסן הציוד, וכל שישי-שבת לקחתי את המצלמה. עשינו צילומים שקשורים לרעיון של היופי של הגוף הנשי והזמן שמתעלל בו ומכלה אותו. הרעיון היה שהדרך היחידה לתפוס את היופי הזה היא האמנות. צילמנו במשך שלוש שנים בהפסקות את הלית. היא היתה אז דוגמנית מצליחה והכסף שהרוויחה איפשר לנו לכסות את העלויות".

יום אחד, כשישבו באולפני העריכה, עבר שם אורי זוהר. הוא הביט בחומרים שצילם סלומון ואמר שיש להם ביד סרט קולנוע. "תבנו סיפור מסגרת וצאו לדרך", אמר להם. הם כתבו את התסריט במקביל למלחמת ששת הימים, אברהם דשא "פשנל" נהפך למשקיע, ישורון ויוסי ספקטור כיכבו ולהקת "הצ'רצ'ילים" כתבה פסקול בסגנון רוק כבד.

"מקרה אשה" הוקרן ב-1969 וזכה לשבחי הביקורת, נהפך לסרט הישראלי הראשון שהתקבל לפסטיבל ונציה, אבל נחל כישלון מסחרי מוחלט. "פשנל לקח את צילומי העירום שהיו בסרט", אומר סלומון, "תלה אותם בחזית בית הקולנוע ואנשים חשבו שהם באים לראות פורנו". אלא שקתמור שאב השראה בעיקר מהגל החדש הצרפתי ובעיקר מהסרטים של גודאר; הוא שם בפי הגיבור ציטוטים על המוות מספריו של ריינר מריה רילקה

ושיבץ צילומים קודרים של זיקנה. "הקהל התחיל להשתולל באמצע ההקרנה, היה בלגן שלם. תמיד היו שוטרים באולם כדי להוציא את המתפרעים. זה עזר ליחסי הציבור של הסרט".

הסרט ירד סופית מהאקרנים אחרי ארבעה שבועות. פשנל, אולי בגלל זיכרון השערורייה שהסרט עורר, שמר אותו אצלו במשך שנים וסירב להקרינו. רק לאחר מותו ב-2004 נחשף הסרט מחדש.

לחם, בצל ומלח

תוך כדי העבודה על "מקרה אשה", חייו האישיים של קתמור נהפכו על פיהם. הוא התאהב באחת השחקניות שהביא לסט, טוכמאייר הדוגמנית. בעקבות זאת החליטה ישורון להתגרש ממנו וז'אק נישא לטוכמאייר. הציירת והמעצבת דפנה ערוד, שהיתה חברה קרובה של טוכמאייר, מספרת כי "ההתנהלות שלה היתה כשל ציפור חופשייה". המלהקת יעל אביב, שהיתה אז שחקנית והצטרפה לקבוצה יחד עם בעלה צחי שני (שהלך מאז לעולמו), מוסיפה כי "אן היתה אדם מקסים וסקרן וחסר גבולות, המנוע של ז'אק לפרוץ את הגבולות ולמרוד".

בראיון לעיתון "העיר" ב-1993, סיפרה טוכמאייר על פגישתה עם ז'אק: "תמיד האמנתי שלכל אחד יש את החצי שלו, והוא משלים אותו ויש אהבה שלמה. ידעתי שהוא בשבילי. איך שראיתי אותו ידעתי שהוא החצי השני שלי". טוכמאייר פתחה בפני קתמור את עולם הסמים והאהבה החופשית, ובמקביל ליציאת הסרט החלו לגבש סביבם את החבורה שתיקרא לימים "העין השלישית". היא התפתחה באופן טבעי, והורכבה מאנשים שקתמור הכיר או שרצו להכיר אותו. בין החברים שהרבו לפקוד את דירתם של קתמור וטוכמאייר ברחוב דיזנגוף 40 בתל אביב, נמנו האמן ומבקר המוסיקה מיכאל רורברגר, הצלם אמנון סלומון, הציירת והמעצבת דפנה ערוד, אורי כוגן, אורלי ז'בין (כיום פרידלנדר), עידית גודיק, יעל אביב וצחי שני, הבמאי דוד גרינברג (שהלך לעולמו ב-1991), המעצב מישל אופטובסקי (שמת ב-2004) וגם איקה ישראלי, שהחל בתהליך חזרה בתשובה.

"המבט הראשון היה על דירה מלאה באנשים יפהיים", נזכר רורברגר, "כולם שומעים מוסיקה, אמנות על הקירות וריח נעים בבית שבהתחלה לא זיהיתי". ב-1984, במסגרת סדרת הכתבות "מיתולוגיה ישראלית", כתב גרינברג בעיתון "מוניטין": "אנשים היו באים כל אחד בשעה אחרת, מתיישבים, מאזינים למוסיקה, מצטרפים לאווירה ותורמים כל אחד בדרכו שלו ובמועדו. 'אירוע' מסוג כזה יכול היה להימשך ללא הפסקה משך שלושה ימים ויותר, במהלכם היתה החבורה עוברת מבית לבית וממקום למקום. זה יכול היה להתחיל בהשמעה של 'אומה גומה' של 'פינק פלויד', צפייה בסרט שצולם על ידי צחי שני בסופר 8, לאחר מכן הקבוצה היתה עסוקה בצחוק פרוע ללא כל סיבה נראית לעין במשך שעות מרובות, משם היו עוברים לטיול על שפת הים תוך כדי פיסול סביבתי בנוף. האירוע יכול היה להסתיים, כאמור, שלושה ימים לאחר שהתחיל, בארוחת בוקר של לחם, בצל ומלח".

קתמור היה המנהיג, והוא האמין בצורה עמוקה בכוח היצירתי שיש בבני אדם וביכולתם לחיות חיים חופשיים. "אחת התופעות הבולטות ביותר היתה השינוי הנראה לעין באישיותו של כל אחד מהחברים", כתב גרינברג. "כל מי שיצא למסע באמצעות חבורת 'העין השלישית' שוב לא חזר אל נמל הבית שלו".

ב-1970 החליט קתמור לפתוח במה שהגדיר כחקירה עמוקה של הטרנספורמציה בין החיים למוות. הוא תיעד זאת בסרט "הבור": הוא בנה לעצמו ארון מתים, כרה בור והכין את טקס הקבורה של עצמו. הוא התנסה בסמי הזיה וקם מהמוות המתועד שונה לחלוטין. לדברי דרומר, מאותו רגע גם הציורים של קתמור השתנו. במקום הקווים המעוגלים, הרישומים העדינים והמקוטעים של הגוף הנשי, שגם ליוו את הכנת הסרט "מעשה אשה", היצירות של קתמור קיבלו גוון מיסטי, צבעוני וחד. הוא החל לעסוק יותר בגוף הנשי ובמיוחד באיבר המין הנשי, והעמיק את המסע שלו - ושל חבריו - עם האל-אס-די.

תשני, תשני

סמים היו מרכיב מרכזי באורח החיים של הקבוצה. בשנים הראשונות הם לקחו חיש, מריחואנה, אל-אס-די ומאוחר יותר גם ג'ראס ומסקלין. באותה תקופה הבית בדיזנגוף נהפך לקומונה, "סניף של

האופטימיות הקוסמית בישראל, לדברי אביב. בפטיפון התנגנון תקליטים שהגיעו מחו"ל: "קינג קרימזון", "מודי בלוז", "גרייטפול דד", "פינק פלויד", "רולינג סטונס" ו"ביטלס". החבורה קראה ספרים אמריקאיים, קלאסיקות של דור הפרחים, והיחסים המיניים נפתחו גם הם. ערכים כמו מונוגמיה נדחו בבוז, וכמוהם שלשלאות מכבידות נוספות כמו הורים, משפחה, חברה, צבא, האתוס הישראלי-צברי ועוד; קתמור הפעיל את כובד אישיותו כדי לנתק חברי הקבוצה מכל אלה, וכאשר התנגדו הוא היה נתקף זעם.

לדברי פרידלנדר, מסע החניכה שעברו חברי הקבוצה מול קתמור היה כרוך בהתמודדות עם כוח ההרס הגדול שלו. "הכוחות שפעל מתוכם היו עוצמתיים ופעלו גם ליצירה וגם להרס", היא אומרת. "הוא האמין שיש לפרק דברים לגורמים, כפי שניסה לפרק ולהיפרד ממשפחתו שלו. היתה תופעה של גורואים בעולם שהיו תוקפניים מאוד ומפוררים את החניך כדי ליצור משהו חדש. הוא היה מרסק אנשים ומפגין התקפים של זעם בלתי נשלט אם מישהו לא היה מסכים עם דעתו. הוא כפה עצמו באמצעות האישיות שלו, והיית צריך לדעת לתמרן כדי לשרוד מולו ולא למשוך אש. אני לא חושבת שהוא עשה את זה במודע, אלא נשלט אז על ידי כוחות גדולים ממנו".

לצד זאת היתה בו נדיבות עצומה, ובתקופות מסוימות חיו בביתו עשרה ועד 15 אנשים. "היה לו טבעי שאנשים יגורו אצלו בבית", מספרת פרידלנדר. "היה שם קיר ענק בסלון ועליו ספרייה של ספרי אמנות - אוצרות ספרותיים. יום אחד התעוררתי מוקדם מאוד וראיתי שהוא ניגש עם מזוודה לקיר ומילא אותה בספרים. הוא אמר לי 'תשני, תשני' וניגש למטה לחנות יד שנייה לספרים. הוא היה מוכר את הספרים ומקבל כסף ובכסף קונה ביצים, חלב, לחם ועגבניות ומכין ארוחת בוקר לכל האנשים שגרו שם".

קתמור האמין שתוך כדי החתירה לחופש יש לאבד הכל. סלומון מספר כי למרות שקתמור נולד במצרים, הוא מעולם לא דיבר ערבית וניסה להתנער מהצד המזרחי שלו. "ב'מקרה אשה' היה עוזר צלם, בחור צ'כי. היתה שיחה על פילוסופים ואז העוזר-צלם אמר 'מה מבין מזרחי כמוך בתורה של ניטשה'. ז'אק רתח ופיטר אותו על המקום, ולא הסכים לדבר על זה מעולם".

בין 1971-1973 הפיקה הקבוצה כמה סרטים בבימויו של קתמור, ביניהם "המסע" על פי ציוריו של יוסל ברגנר, שני סרטים מוסיקליים על רוק ישראלי - "פופ סטאר" 1 ו-2 לערוץ 1, "הסימן" על פי עבודותיו של הצייר מיכאל גרובמן וכמה סרטים קצרצרים ניסיוניים שהוצגו באירוע מיוחד שיזמה הקבוצה בסינמטק, "קולנוע מושג". הקבוצה גם הוציאה כתב עת לאמנות שכלל את עבודות חבריה והציגה שלוש תערוכות. אחת מהן כללה ציורי עירום שנתלו בסופרמרקט - מתוך אותה אמירה ותיקה של קתמור, על אודות הקירבה המסוכנת בין אמנות לצרכנות. בתערוכה הזו השתתפו גם הנרי שלזניאק ויגאל תומרקין. קיבוצים ובתי ספר, דוגמת "תלמה ילין", הזמינו את הקבוצה דרך משרד התרבות והציגו מיצירותיה.

תקעו אותו בשלג

בשלב מסוים נקלעה הקבוצה למצוקה כלכלית. ב-1972 נולד הרעיון להרוויח כסף מפתיחת מקום שבו אפשר יהיה לשבת על כריות ולשמוע מוסיקה, לקרוא ספרים ולרכוש את כל אלה, בתוספת פוסטרים וציורים של הקבוצה. החנות נפתחה ברחוב דיזנגוף, לא רחוק מכיכר צינה, ונקראה "העין השלישית". צעירים מילאו אותה ושתו בה תה צמחים, אך בתוך חודש אחד היא נפרצה כמה פעמים, כוחות משטרה פשטו עליה כדי לחפש בה סמים וכפי שתיאר גרינברג ב"מוניטין", בזמן הקצר הזה "הלכו כל התקוות לאיבוד".

לאחר חודשים אחדים החנות נסגרה, בעיקר מכיוון "שאף אחד לא רצה לעמוד ליד הקופה והיו יוכחים מי יתעסק בארציות", אומר סלומון. "זה התפורר בגלל שכולם רצו להיות אמנים ויוצרים". פשיטות המשטרה על בתיהם של חברי הקבוצה נמשכו. התקפי הזעם של קתמור החריפו והוא חש יותר ויותר חנוק. בסוף ספטמבר 1973 הציגו קתמור, אופטרובסקי וגרינברג תערוכה משולשת שבה הציג קתמור ארונות מתים. שבוע לאחר מכן פרצה מלחמת יום כיפור.

"זאת לא המלחמה שלי", אמר קתמור לגרינברג. הציגונות שהקסימה אותו כבר לא מילאה תפקיד בחייו. לעומת קבוצות מקבילות באותה תקופה, כמו חבורת "לול", "אנחנו לא ראינו את עצמנו כישראלים או מחוברים

לתרבות הישראלית", אומר סלומון. "לא עשינו סרטים על מציצים בחוף תל אביב, אלא היינו קשורים לתרבות הכלל עולמית". קתמור וסלומון לא חזרו עוד לחיל התותחנים. "חשבנו שניתן למנוע את המלחמה", מסביר סלומון, "ואחרי המלחמה אמרנו 'בואו נעזוב את הארץ וניסע לסן פרנסיסקו, ללב של התרבות שכל כך ניסינו לייבא לכאן'".

מלחמת יום כיפור סימנה את סופה של הקבוצה. אביב ושני נסעו לארצות הברית ראשונים, ואחריהם התפזרו היתר. קתמור, טוכמאייר וסלומון ניסו לקבל ויזה לארה"ב, אבל קתמור נדחה בשל עברו האנרכיסטי. הם הגיעו לקנדה, ושם, בביתם של כוגן וזוגתו סוזן, נקלע קתמור למשבר עמוק שהוביל לניסיון התאבדות. "הוא חש תלוש, הרגיש כאילו תקעו אותו בערבות השלג בקנדה והוא לא יודע מה העתיד שלו, ונכנס לטריפ של מוות", אומר סלומון. "בסופו של דבר נאלצנו להזעיק את אחיו מפאריס. במסגרת הריפוי הוא שלח אותו לתאילנד וקמבודיה ומהמסע הזה הוא חזר פחות או יותר עצמאי". סלומון נסע עם טוכמאייר לסן פרנסיסקו, ב-1975 הוא חזר לארץ והיא נסעה לפגוש את קתמור בפאריס. משם נסעו קתמור וטוכמאייר יחד לאמסטרדם.

בית הסירה ששכרו קתמור וטוכמאייר באמסטרדם נהפך בשנים הראשונות שלהם בעיר למקום מפגש דומה לזה שהקימו בדיזנגוף. קתמור היה עסוק בעריכה של הסרט "השוטה", על "פסטיבל השוטים" לאמנות רחוב שנערך בכל שנה באמסטרדם. זה היה סרטו האחרון, פרי עבודתו המשותפת עם סלומון וחברים אחרים בקבוצה. זה גם היה שיתוף הפעולה האחרון בין חברי "העין השלישית". "הוא נתן תחושה שחייבים לעשות את הסרט הזה כי יש כאן שליחות קוסמית", אומר סלומון. "זה התקשר לאידיאולוגיה של 'בואו נוציא את האמנות החוצה - נוציא את האמנות לככרות ולרחובות'. צילמנו את הסרט במשך חודש ימים ב-1976. שנה אחר כך ז'אק צלצל שוב ואמר לי שחסר לו חומר להשלים את הסרט. נסעתי אליו שוב וצילמנו 40 שעות. הוא ערך את החומר ואז קרה הפיצוץ הגדול בינינו. כשנגמרו הצילומים הוא הטיח בי דברים קשים על שאני משתף פעולה עם הקולנוע המסחרי המטומטם. מאז נפרדו דרכינו".

באותה תקופה קתמור וטוכמאייר כבר היו מכורים לסמים קשים. בכתבה ב"העיר" מ-1993 מצוטט המחזאי והסופר יוסף מונדי, שפגש בהם באותן שנים: "ז'אק לא חדל להסניף קוקאין... לרגע לא ישב במנוחה, ולפי דבריו כבר שנה הוא לא מסוגל לישון כיוון שהקוקאין מדיר את שנתו".

למרות זאת, האמן בוקי גרינברג, שנהפך לחברם הקרוב, מעיד כי השנים הראשונות שלהם באמסטרדם דווקא היו פוריות למדי. "ז'אק עבד על פסטיבל השוטים וגם עבד על פירמידות מהולוגרמה - זה היה נשמע חדשני אז, הולוגרמה ולייזרים. הוא פתח גלריה ויצר עבודות לעיתון". קתמור וטוכמאייר החלו להתעניין בתורת הנסתר, ובעבודותיו של ז'אק מתקופה זו ניתן להבחין בסמלים קבליים, במקביל להתכתבות עם הפופ-ארט. ב-1980 עברו השניים להתגורר עם גרינברג בסקוואט, דירות מוזנחות שננטשו, והחלו להשתמש בהרואין.

ב-1991 חזרו השניים לישראל כדי להיגמל מהסמים. חברי "העין השלישית" לא היו מעוניינים לחדש עמם את הקשרים, מתוך זיכרונות שליליים או בגלל הפחד להיסחף שוב אחר הכריזמה של קתמור. בכתבה מ-1993 הסביר אחד מהם בעילום שם: "הרבה פעמים הרגשתי שזה הולך רחוק מדי ושאני יותר מדי תלוי בו".

גם לאחר שנגמל מסמים, קתמור המשיך במסע ההרס העצמי. הוא התמכר לאלכוהול ומת בייסורים ב-2001 בבית החולים איכילוב בגלל נזקי השתייה. טוכמאייר הלכה לעולמה שלוש שנים אחר כך בהולנד. "אלה היו 25 שנים של דעיכה, שנים של הרס עצמי", אומר גרינברג. "כל השנים אמרנו לו 'תחזור לארץ כי זה המקום היחיד שתחזור בו ליצור'. אבל הוא לא רצה. ניסינו, אני ועוד חברים, לומר לו 'כאן יקבלו אותך, פה מכירים אותך, פה תוכל לעשות סרטים'. הוא אמר 'כן כן כן' ולא היה מסוגל לעשות את זה". "באמסטרדם הוא הרגיש יותר בבית מאשר כאן", מסביר סלומון, "מבחינת סוג האנשים שחיו באמסטרדם, וגם מבחינת היצירה והאמנות". לדברי גרינברג, את התחושה שהוא אבוד לא חלק עם איש מלבד אשתו. ליוסף מונדי אמר קתמור: "אין לי תרבות ולכן אין לי גם שורשים. התרבות היא עטיפה חיצונית, ואני רוצה להוריד מעלי את כל התרבות הזאת".

קתמור נכשל בדרכו אל החופש, והכישלון הזה מעסיק בימים אלה את דרומר. "הוא היה אאוטסיידר שחיפש", אומר דרומר. "כמו חלק מהאנשים סביבו, הוא היה דמות של הוזה. זוהי דמות שהחברה הישראלית אף פעם לא היטיבה לקבל. הוא חלם לשנות את החברה הישראלית עם האנשים של 'העין השלישית'. אלה אנשים שלא מצאו את מקומם בתרבות הישראלית. אנשים שחלמו לעשות את הדברים אחרת".

העין הרביעית

האמן הרב תחומי אורי דרומר מבקש לחשוף לציבור את דמותו האניגמטית של קתמור

הסיפור של אורי דרומר עם ז'אק קתמור החל כבר בשנות ה-80. שני חברים לשעבר בקבוצת "העין השלישית", מישל אופטובסקי ומיכאל רורברגר, סיפרו לו עליו, וב-1984 הוא השתתף בכתב העת "פח חד" שהוציא אופטובסקי - שבו הופיעה גם עבודה של קתמור. זו הפעם הראשונה שבה ראה עבודה של קתמור, והדבר עורר את תשומת לבו.

חודשים אחדים לאחר מותו של קתמור ב-2001 יצר דרומר קשר עם אלמנתו, אן טוכמאייר, ששמחה לשתף אתו פעולה. "הוא אמן שנשכח והעניין שלי הוא לחשוף אותו", מסביר דרומר, "הוא אניגמטי ומורכב ויש לו הרבה משמעויות תרבותיות שלא נחקרו עדיין".

דרומר, בן 44, הוא אמן בינתחומי אוונגרדי שהיה חבר בלהקת "דורלקס סדלקס". הוא הוציא שני ספרים ("כסא גלגלים מוזהב" ו"עור"), ביים הצגת תיאטרון על בסיס הספר "עורי" שזכתה במקום הראשון בפסטיבל עכו ב-2001, אוצר בחלל התרבות האלטרנטיבי "צימר" ובעבר אצר בגלריה "לבונטיין" שנסגרה. הוא כותב מוסיקה לתיאטרון, לעבודות מחול ולקולנוע ומלמד בבתי הספר לאמנות מוסררה וקלישר.

ציטוטים והערות שלי - אורי

כונה על ידי חברי קבוצתו "מלך", "מכשף", "נביא שחור" ו"החלילן מהמליין",
שטויות, מעולם לא שמעתי כינויים כאלו

ערכים כמו מונוגמיה נדחו בבוז, וכמוהם שלשלאות מכבידות נוספות כמו הורים, משפחה, חברה, צבא, האתוס הישראלי-צברי ועוד; קתמור הפעיל את כובד אישיותו כדי לנתק חברי הקבוצה מכל אלה, וכאשר התנגדו הוא היה נתקף זעם.

לא נכון. הוא היה בקשר עמוק עם אמו ואחיו ואהב אותם. שירת במילואים.

הוא היה מרסק אנשים ומפגין התקפים של זעם בלתי נשלט אם מישהו לא היה מסכים עם דעתו. הוא כפה עצמו באמצעות האישיית שלו, והיית צריך לדעת לתמרן כדי לשרוד מולו ולא למשוך אש.
גם כן לא נכון. היו לנו ויכוחים סוערים, היה לו טמפרמנט אבל לא כפה עצמו על אף אחד
אם כי הוא לא סבל טיפשות

הם הגיעו לקנדה, ושם, בביתם של כוגן וזוגתו סוזן, נקלע קתמור למשבר עמוק שהוביל לניסיון התאבדות
לא ניסה להתאבד אלא דיבר על כך, וזה הדאיג אותנו מאד, אבל זה הכל